
МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

Отримано: 31 березня 2025 р.

Прорецензовано: 27 квітня 2025 р.

Прийнято до друку: 30 квітня 2025.

email: coalition@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7812-0035>

DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-25\(93\)-104-108](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-25(93)-104-108)

Колесник А. В. Натуралізм у творах українських письменниць-феміністок. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 25(93). С. 104–108.

УДК: 821.161.2

Колесник Алла Валеріївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Університет міста Базель (Швейцарія)

НАТУРАЛІЗМ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИЦЬ-ФЕМІНІСТОК

У статті аналізуються твори українських письменниць-феміністок, які боролися за права жінок та покривджених долею людей. Такі письменниці, як Леся Українка, Наталія Кобринська, Ольга Кобилянська використовували натуралістичні засоби для зображення важких умов життя українців.

Проаналізовано твори Лесі Українки, в яких натуралістично зображено важливі тогочасні проблеми: пияцтво чоловіків, внаслідок чого страждали цілі родини (оповідання "Така її доля"); невиліковна хвороба молодої людини, яка не може вже працювати; важка і безперервна, знесилююча праця швачки за мізерну оплату (оповідання "Святий вечір!").

У творах Наталії Кобринської простежено натуралістичне відтворення наслідків війни (казка "Брати"), в результаті якої люди змушені були покинути свої домівки через небезпеку і шукати нового обійстя без надії на повернення додому і без сподівань на майбутнє. Натуралістичні риси знаходимо у відтворенні нещасної долі та страждань матері, яка не може забезпечити майбутнє своїх дітей у революційну добу жорстоких змін (оповідання "Дух часу").

Письменниця Ольга Кобилянська використала натуралістичні засоби у відтворенні складних взаємин у колі однієї родини та найжорстокішого вчинку у цій сім'ї – вбивстві старшого брата молодшим, через що батьки убитого юнака глибоко страждають і змушені нести важкий тягар втрати, долаючи трагізм обставин (повість "Земля").

Проведений аналіз дозволив виявити натуралістичні засоби у творах письменниць-феміністок при зображенні складних обставин життя українців, що призводили до безнадії, трагічних подій і моральної деградації суспільства.

Ключові слова: письменниці-феміністки, права жінок, доля українців.

Alla Kolesnyk,
PhD, doctor of philosophy,
Basel University (Switzerland)

NATURALISM IN THE WORKS OF UKRAINIAN FEMINIST WRITERS

In the article the works of Ukrainian feminist writers is analyzed. These writers used naturalistic means in their works to show the difficult living conditions of Ukrainian people.

Lesya Ukrainka's works depict important issues of that time: drunkenness of men, as a result of which entire families suffered (the story "Such is Her Fate"); the illness of a young man who could no longer work; the constant work of a woman who was engaged in sewing for a low wages (the story "Holy Evening!").

In the works of Natalia Kobrinskaya a naturalistic reproduction of the consequences of war can be traced (the tale "Brothers"). People were forced to leave their homes because of danger, had no hope of returning home and no hope for the future. In the story "Spirit of the Time" we observe the unfortunate fate of a mother who cannot provide the future of her children in the revolutionary time from which she suffers a lot.

In the works of Olga Kobilyanskaya we see the most cruel act in the circle of one family – the murder of an older brother by a younger one (the story "Earth") and the heavy burden that the parents of the murdered young man experience and are forced to overcome.

Keywords: feminist writers, women's rights, the fate of Ukrainians.

Постановка проблеми. Літературний стиль натуралізм був окремим творчим напрямком, який охопив творчість письменників усієї Європи. Але в українській літературі він набув меншого розвитку з огляду на постійні заборони вдаватися до радикальних засобів, які існували в часи Російської імперії, а згодом у Радянському Союзі. За часів останнього навіть згадки про такий напрям, як натуралізм, не допускалися. Тому нині нам важливо провести повторний аналіз творів письменників кінця 19 – початку 20 століть, щоб визначити: по-перше, наскільки широко представлений натуралізм у творчості українських письменників, по-друге, власне письменників, які зверталися до натуралізму для відтворення реалій життя українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на заперечення досліджень натуралізму в Радянський час, цей стиль подекуди розглядався науковцями. Про нього залишила, наприклад, свої погляди В. Поважна (Поважна, 1973). А з набуттям незалежності Україною, більш детальний аналіз здійснив Д. Наливайко (Наливайко, 1996), який визначив стильові ознаки натуралізму. Згодом такі дослідники як Т. Гундорова, М. Ткачук, Р. Голод провели дослідження творчості Івана Франка (Гундорова, 2006; Ткачук, 2003; Голод, 2012), а потім нове покоління науковців зосередилось на порівняльному аналізі натуралізму в Україні та в таких країнах, як Німеччина, Англія, США (Венгринович, 2012; Косило, 2004; Кебало, 2016). Але єдиним представником натуралізму в українській літературі вони вважали саме Івана Франка.

Водночас дослідження творів І. Франка, а згодом і в цілому малої прози, здійснене автором цієї статті (Колесник, 2012, 2024), показало наявність натуралізму у творчості ще ряду письменників того часу. Проте натуралізм у творах ще багатьох українських письменників залишається не дослідженим.

Мета статті – здійснити літературознавчий аналіз творів українських письменниць-феміністок з виявленням натуралістичних ознак та визначенням приналежності авторок до натуралістів або їхньої зацікавленості натуралістичним методом.

Виклад основного матеріалу. До письменниць-феміністок в українській літературі належать такі майстрині слова, як Леся Українка, Наталія Кобринська, Ольга Кобилянська та інші письменниці. Їх об'єднувало прагнення змінити роль жінки у суспільстві, довести, що жінка може бути сильною і незалежною постаттю, навіть, без родини.

Наукове зацікавлення викликають окремі прозові твори Лесі Українки про життя селян. Наприклад, “Така її доля”, “Святий вечір!”, “Весняні співи”, що за змістом і мовним оформленням більше пов'язані з народними піснями, проте і в них виявляються ознаки натуралізму.

Головна героїня твору “Така її доля” (1888) Пріська Чугаїха виявляється в певній мірі самостійною людиною, яка самотужки долає перепони на своєму шляху. Вона не має дітей і родини, а спілкується лише зі своєю сусідкою або кумою, яка іноді заходить до неї. Негативно ставиться Пріська і до пияцтва чоловіків, які при цьому не зважають на прохання матерів і небайдужих людей. Наведені подробиці відтворюються авторкою з натуралістичними ознаками. Зокрема, про зятя її куми вона переказує те, що говорили люди, як бачили його в місті п'яного та як він “бився з москалями; а мати його ходила за ним та просила, щоб додому їхав. Та де! Не вважав на матір, ні на людей; там такий, як уп'ється, то й на матір не раз кидається бити” (Леся Українка, 1976, Т. 7: 9).

В іншому оповіданні, “Святий вечір!” (1888), також знаходимо окремі натуралістичні ознаки. У творі мова йде про молодого, але хворого хлопця. Відзначимо, що такі персонажі – хворі люди – були об'єктами постійної уваги натуралістів. Їхній стан дозволяв показати силу людини, її боротьбу за життя. Опис юнака натякає на хворобу, зокрема блідість його шкіри та усміх на обличчі, який є силуваний, мають натуралістичні риси: “...усміх той мимоволі виходить якийсь журливий, хоч хлопець силкується сховати тую журбу, та й інші удають, мов не бачать її ... Ох, як весело було торік у сю пору! він був повний життя, повний надій – а тепер... Тепер він сидить без сили, слабкий... Чи діжде він другого святого вечора?” (Леся Українка, 1976, Т. 7: 13)

Авторка згадує й іншу героїню – швачку, яка сумлінно і наполегливо виконує свою роботу, навіть у свято, за мізерну оплату. І тут згадаємо, що ненастанна і важка праця була під постійною увагою натуралістів. Зокрема, Еміль Золя зображував у своїх творах лише людей, які змушені були постійно, важко працювати за копійки. Тому увага Лесі до таких людей також свідчить про її турботу про їхню долю: “мусить і за малу плату бути вдячна! ... Яка вона самотня тепер, тая робітниця, як тихо в її хатині! А колись?.. Робота спинилась, голка випала з рук, і шиття посунулось додолу. Що се? Чи тепер потопати в мріях? Остатній вечір! До роботи!” (Леся Українка, 1976, Т. 7: 14). Отож, у творчості Лесі Українки ми побачили ознаки натуралізму, які вона використовувала для показу важких ситуацій в житті людей.

У творчості письменниці-феміністки Наталії Кобринської ми також знаходимо натуралістичні риси. Наприклад, у казці “Брати” – філософському оповіданні про наслідки війни в житті пересічної людини, які показані за допомогою алегоричного образу Зими. І хоча це оповідання створено письменницею у 1917 році, під впливом військових подій Першої світової війни, проте у ньому відтворено важкі наслідки війни у житті пересічних українців, які стали жертвами військової агресії.

Зима завжди була важким випробуванням для людей, адже зазвичай взимку люди терпіли найбільше лихо від холоду і голоду і найчастіше помирали. Тому Зима представлена як стара, яка намагалась створити певний позитив – начебто добра бабуса Зима, яка зазвичай “несла спокій у теплу хату, одягала в теплий одяг, розгрівала скостенілі руки” (Кобринська, 1980: 277). Але надалі ми знайомимось з описом важких наслідків війни: “поля, що колись вкривала білим пухом, застелені були трупами й раненими, а страшний зойк і крик видобувався з тисячі грудей” (Кобринська, 1980: 278). Люди змушені були покинути свої домівки, шукати нового місця для життя. Вони йшли, тікаючи від небезпеки, але без надії на кращу долю, невідомо куди й для чого. Вони залишали всі свої здобутки і змушені були забути про зміст і ціль свого життя, не маючи ніяких сподівань на майбутнє. А здалека вже було чути гук гармат і свист куль. При цьому наголошується, що “Гуманність збанкрутувала”, лишилась лише брутальна сила. Смерть забрала велику кількість людей, всюди чути було крик і стогін тих, хто був ще живий.

Уривково зображено представників двох ворожих таборів, які насправді були з одного народу, поділеного ворогуючими країнами, тобто були братами, але вбивали один одного. На їх мертвих обличчях застигло питання без відповіді: “Що пхнуло брата на брата? Хто їх розділив, і нащо студене залізо роздерло їм серця?” (Кобринська, 1980: 278).

Отож, війна завжди була і буде диким варварством, що залишає по собі лише труни, і руїни. Людські хати стають порожніми, місця для прогулянок людей – спустошеними, а серед людей з'являються інваліди з покаліченими тілами. І хоча у 20 столітті військові події на території колишнього Радянського союзу почалися з революційних подій і начебто з гідного поваги прагнення створити краще життя для людей, але при цьому було вбито безліч цивільних осіб, які не брали участі у військових діях. Те саме ми бачимо нині, в результаті військової агресії Росії, внаслідок якої гинуть цивільні та тисячі солдатів.

У більш ранньому оповіданні – “Дух часу” (1883) зображено життя вже немолодї жінки, яка болісно переживає за майбутнє своєї родини. Її діти, дочка і син, не захотіли йти шляхом, який їм запропонувала мати – пані Шумінська. Син знехтував бажанням матері і відмовився від шляху панотця, ставши учасником революційних подій. Дочка також не захотіла

виходити заміж за семінариста, а все чекала на цивільного пана. Між матір'ю та донькою утворилось неподоланне непорозуміння. Кожне "новаторство", впроваджене донькою, кожне невдало поставлене крісло чи нова книжка доньки дратували і гнівали матір (Кобринська, 1980: 124), розчаровували її, адже пані Шумінська сподівалась, що її діти створять їй затишне життя в старості. Але доля склалася по-іншому. Вона так і не дочекалася від своїх дітей ніяких приємних на її погляд вчинків. Врешті біля неї залишилася лише її онука, дитина найстаршої дочки, яка померла через хворобу. Отож, у цьому оповіданні ми побачили натуралістичні риси у зображенні контрасту між дійсністю і уявним, бажаним, майбутнім пані Шумінської.

У творчості іншої письменниці-феміністки Ольги Кобилянської риси натуралізму простежуються в повісті "Земля" (1901).

Роман „Земля” письменниці створений за аналогією до однойменного роману французького письменника Еміля Золя. Водночас ці романи, на думку Світлани Гоч, репрезентують протилежні вияви авторської ідейно естетичної настанови. Водночас, при порівнянні ми простежуємо паралелі у художньому мисленні обох письменників, зокрема у сюжетних мотивах, поетикальних засобах, контекстуальності, поведінкових моделях тощо (Гоч, 2011).

Так, на початку твору ми знайомимося з описом оточуючого середовища. Авторка використовує короткі номінативні речення для передачі напруженості ситуації: "Ліс панський. Власність приватна." (Кобилянська, 1975: 3). Потім перед читачем постають герої твору – Василь Чоп'як та його дружина Докія. Їхня характеристика подана з контрастом. Докія постає як порядна господиня, яка має в своїй хаті взірцевий порядок: і вікна в хаті чисті, і гарні овочі на городі, і квіти в саду, і в хаті всюди чисто і до ладу (Кобилянська, 1975: 4). Завдяки цьому її поважали в селі. Та й її працьовитість, витривалість і невтомна праця позитивно впливали на те, що в її хаті панував добробут.

На відміну від Докії, її чоловік постає у зовсім непривабливому образі пияка, який віддавав усе майно у шинок, Менделю, за можливість випити горілки чи інших алкогольних напоїв. У результаті, їхні стосунки також страждали через його поведінку. Коли він був п'яним, він перетворювався на дикуна і бив дружину. І часто траплялося так, що вона і з ліжка не могла встати. Проте, починалося їхнє життя по-іншому. Василь був поважний господар, мав гроші, власне поле, нічого не крав, не сидів у в'язниці. Але любов до спиртного призвела його до пиятики у шинку Менделя, де він перетворився на боржника за випивку, і змушений був почергово віддати у заставу частини поля. У цьому шинку він влаштував бійки зі злочинцями та спав під лавами, а потім повертався додому весь вкритий синцями і закривавлений, чим лякав Докію.

У цієї родини була дитина, донька Параска шістнадцяти років, яку мати налагодилася видати заміж, аби забезпечити її майбутнє, бо сама вже почувалася нездатною на подальшу працю. Але одруження доньки планувалось без її згоди, з сином іншої заможної селянської родини, Тодориком, якого вона не кохала, що також утворювало складність ситуації, бо по суті було насиллям.

Батько нареченого, старий Івоніка Федорчук, представлений контрастно до батька нареченої, як людина ощадлива, здатна збільшити свій головний статок, тобто поле. Івоніка працював на будівництві, але виснажившись, залишився без здоров'я. Проте він завжди економив на їжі, обертаючи все на гроші, аби придбати ще більше землі. Тому він навіть не уявляв, як можна віддати землю так легко, як це робив Василь Чоп'як за випивку.

Параскева була закохана у Михайла, іншого парубка також з хорошої родини. Але Михайло мав йти на військову службу. Про це знала Докія, тому вона й намагалася влаштувати весілля доньки з іншим хлопцем. Тобто тут ми бачимо залежність цієї родини від іншої сім'ї, від подальшого життя їхнього сина.

Служба в армії для Михайла була важким випробуванням. Адже тогочасні дикі порядки на військовій службі були часто нестерпними для людини. Згадаємо, що про ці жахи писав й інший український письменник – Михайло Яцків, у творі якого "В казармі" (1905) відтворено важкий психічний стан солдата, який в результаті постійних знущань над ним вирішив застрелити кожного, хто був в казармі – і таких самих солдат, і керівника казарми, що йому майже вдалося зробити. Такі саме нестерпні умови описані і в повісті "Земля". Зокрема, знайомимося з епізодом, в якому капрал примушував солдатів вилизувати підлогу зі сміттям, що відтворено в надто натуралістичному стилі.

Михайло чув усі новини про життя в казармі: що один із солдатів убив себе, інший помер через коня, який побив його копитами, інші помирили через хвороби, а ще був випадок з випробуванням на солдатах наметів, що відбувалося взимку, через що солдати ледь не помирали від студені, адже надворі був мороз. Усе це змушувало Михайла до роздумів про дезертирство. Але згодом він відмовився від цієї думки, усвідомлюючи наслідки для своєї родини. Так тривала військова служба Михайла з проблемами, які неможливо було подолати. І звернення до командирів не давало позитивних результатів, а навпаки, створювало ще більше проблем. Фізична необережність також каралась дуже жорстоко. Так, Михайло випадково штовхнув лейтенанта, за що останній побив його так сильно, що він ледве залишився живим. Отож і тут ми бачимо натуралістичний спосіб відтворення подій.

Згодом розгортається кульмінація повісті – вбивство Михайла. Він перебував у відпустці і приїхав до батьків. Але комусь він заважав, і одного ранку його знайшли в лісі застреленим. На думку батька, Івоніки, вбивство здійснив його молодший син, брат Михайла – Сава, який вів бентежний спосіб життя, любив стріляти звирину, але не розумів для чого вбиває її, пив і палив тютюн. Та й він власне радів, коли Михайла забрали на службу. Згодом до села приїхала комісія, яка розслідувала цей злочин. Лікар, який був у комісії, помітив на одязі Сави краплі крові, але останній сказав, що то заяча кров. Сава залишився під підозрою, але проведений обшук нічого не виявив. Водночас батьки відчували, що той злочин вчинив Сава. Згодом Саву відділили в хаті, тобто він жив окремо, але землю батько йому не дав.

Отож, повість "Земля" порушує цілу низку проблем у житті тогочасних українців. Батьки і діти – головна проблема, на яку звертає увагу читачів авторка твору. Братовбивство, або стародавня модель взаємин Каїна і Авеля з трагічною загибеллю старшого брата – зображена у творі на сучасний лад. Є у творі ще одна проблема – загибель дітей Михайла, які народилися у його коханої дівчини. Але вони не встигли одружитися, тому батьки Михайла не визнали ані цю дівчину, ані її дітей і з соромом вигнали її зі своєї хати.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У творчості українських письменниць-феміністок ми знаходимо доволі широке використання натуралістичного методу роботи для відображення важких і неподоланих умов життя українців.

У творчості Лесі Українки бачимо звернення авторки до важливих проблем – пияцтво чоловіків, внаслідок якого страждали цілі родини (оповідання “Така її доля”), хвороба молодого людини, яка не могла вже працювати або навпаки – сумлінна і постійна праця швачки за мізерну оплату (оповідання “Святий вечір!”), що відтворені з дотриманням усіх подробиць, ніби кадри з життя.

У творчості Наталії Кобринської знаходимо натуралістичне відтворення наслідків війни у житті пересічних людей (казка “Брати”), які змушені покинути свої домівки через небезпеку і шукати нового обійстя без надії на повернення додому і без сподівань на майбутнє. Війна – завжди буде негативним явищем, що узагальнює дике варварство та залишає по собі лише труни і руїни, знищуючи все живе. Також у творчості письменниці знаходимо оповідання про нещасну долю матері, яка не може забезпечити майбутнє своїх дітей у революційну добу жорстоких змін (оповідання “Дух часу”).

У творчості Ольги Кобилянської ми стаємо свідками найжорстокішого вчинку у колі однієї родини – вбивства старшого брата – молодшим (повість “Земля”) і того, як на плечі батьків убитого юнака лягає важкий тягар страждань, який вони змушені подолати. Окрім того, також бачимо у цій повісті наслідки пияцтва, що руйнують родини, призводять до злочинів, трагічних вчинків.

На підставі проведеного дослідження нами визначено, що українські письменниці-феміністки кінця XIX століття (Леся Українка, Наталія Кобринська, Ольга Кобилянська) використовували натуралістичні засоби переважно при відтворенні важких подій, їх детальному описі, вдавалися до натуралістичного методу роботи, для якого було характерним документальна точність, правдивість фактів. Об’єктами їхньої уваги були складні ситуації з життя людей, проблемні родинні стосунки між батьками і дітьми та іншими членами родин, наслідки пияцтва чоловіків, що руйнувало родини та в цілому знищувало людей, перетворюючи життя на важкий тягар.

Подальші дослідження натуралізму у творчості українських письменниць-феміністок дозволить визначити часові рамки та мету звернення до цього стилю, поглибити усвідомлення натуралізму в історії української літератури в європейському контексті.

Література:

1. Венгринович Н. Р. Міжнаціональний інваріант художньої системи натуралізму в генетико-типологічних вимірах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2012. Острог: Вип. 27, Том 1. С. 129–132.
2. Голод Р. Натуралізм. *Дивослово*. Київ, 2012. № 4. С. 50–56.
3. Гоч С. В. Однойменні романи „Земля” Ольги Кобилянської та Емілія Золя: поетика, типологія. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. н. Тернопіль, 2011. 22 с.
4. Гундорова Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр. К.: Критика, 2006. 352 с.
5. Кебало М. С. Художній світ творів німецького та українського натуралізму. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Літературознавство*. 2016. № 44. С. 128–137.
6. Кобилянська О. Земля: повість. Ужгород: Карпати, 1975. 150 с.
7. Кобринська Н. І. Брати. Казка. *Вибрані твори*. Упорядк., вступ. стаття й примітка І. Денисюка, К. Кріль. Київ: Дніпро, 1980. С. 277–283.
8. Кобринська Н. І. Дух часу. *Вибрані твори*. Упорядк., вступ. стаття й примітка І. Денисюка, К. Кріль. Київ: Дніпро, 1980. С. 115–128.
9. Колесник А. Натуралізм і натуралістична тенденція у малій прозі українських письменників як засіб висвітлення людських випробувань. *Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej i Badan Literackich im. Franciszka Karpińskiego (IKRiBL)*, 2024. 144 с.
10. Колесник А. *Єврейська тематика в художній прозі Івана Франка: реалістичні та натуралістичні аспекти*: монографія. Siedlce: IKRiBL, 2022. 212 с.
11. Косило Н. В. Типологічні особливості українського та англійського натуралізму в порівняльному аспекті. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2004, с. 135–138.
12. Леся Українка. Така її доля. Зібрання творів у 12 тт. Київ: Наукова думка, 1976. Т. 7, с. 9–10.
13. Леся Українка. Святий вечір!. Зібрання творів у 12 тт. Київ: Наукова думка, 1976 р., т. 7, с. 12–14.
14. Наливайко Д. Проблема натуралізму в українській літературі. *Літературознавство: Матеріали III конгресу Міжнародної асоціації україністів*. Київ, 1996. С. 118–130.
15. Поважна В. Розвиток української літературної критики у 80 – 90-х роках XX ст. (До проблеми критеріїв і методу). Київ, 1973. 268 с.
16. Ткачук М. П. Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції). Монографічне дослідження. Тернопіль, 2003. 384 с.

References:

1. Vengrinyovych N. R. Mizhnatsionalnyi invariant khudozhnoi systemy naturalizmu v henetyko-typolohichnykh vymirakh. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii»*: Seria «Filolohiia». 2012. Ostroh. Vyp. 27, Tom 1. S. 129–132.; Vengrinyovych N. R. Interethnic invariant of artistic system of naturalism in genetic-typological dimensions. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"*: Series "Philology". 2012. Ostrog. Issue 27, Volume 1. P. 129–132.
2. Holod R. Naturalizm. *Dyvoslovo*. Kyiv, 2012. № 4. S. 50–56; Golod R. Naturalism. *Miracles*. Kyiv, 2012. No. 4. P. 50–56.
3. Hoch S. V. Odnoymenni romany „Zemlya” Ol'hy Kobylans'koyi ta Emilya Zolya: poetyka, typolohiya. *Avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. n. Ternopil'*, 2011. 22 s.; Goch S. V. Eponymous novels "Earth" by Olga Kobylanska and Emile Zola: poetics, typology. *Abstract of dis. for the degree of Cand. Sci. (Philology)*. Ternopil, 2011. 22 p.
4. Hundorova T. Franko ne Kameniar. Franko i Kameniar. K.: Krytyka, 2006. 352 s.; Gundorova T. Franko is not a Bricklayer. Franko and the Bricklayer. Kyiv: Krytyka, 2006. 352 p.
5. Kebalo M. S. Khudozhnii svit tvoriv nimetskoho ta ukrainskoho naturalizmu. *Naukovi zapysky TNPU. Seria: Literaturyoznavstvo*. 2016. № 44. S. 128–137. The artistic world of works of German and Ukrainian naturalism. *Scientific Notes TNPU. Series: Literary criticism*. 2016. No. 44. P. 128–137.
6. Kobylans'ka O. Zemlya: povist'. Uzhhorod: Karpaty, 1975. 150 s.; Kobylanskaya O. Earth: a story. Uzhgorod: Karpaty, 1975. 150 p.
7. Kobryns'ka N. I. Braty. Kazka. *Vybrani tvory*. Uporyadk., vstup. stat'tya y prymitka I. Denysyuka, K. Kril'. Kyiv: Dnipro, 1980. S. 277–283; Kobryns'ka N. I. Brothers. Fairy Tale. *Selected Works. Comp., introduction article and notes by I. Denysuk, K. Kril'*. Kyiv: Dnipro, 1980. P. 277–283.
8. Kobryns'ka N. I. Dukh chasu. *Vybrani tvory*. Uporyadk., vstup. stat'tya y prymitka I. Denysyuka, K. Kril'. Kyiv: Dnipro, 1980. S. 115–128; Kobryns'ka N. I. Spirit of the Time. *Selected Works. Comp., introduction article and notes by I. Denysuk, K. Kril'*. Kyiv: Dnipro, 1980. P. 115–128.

9. Kolesnyk A. Naturalizm i naturalistychna tendentsiya u maliy prozi ukrayins'kykh pys'mennykiv yak zasib vysvitlennya lyuds'kykh vyprobuvan'. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kultury Regionalnej i Badan Literackich im. Franciszka Karpińskiego (IKRiBL), 2024. 144 p.; Kolesnyk A. Naturalism and Naturalistic Method in Short Prose Works of Ukrainian writers as Means of Depicting Human Processes. Scientific publishing house IKRiBL, 2024. 144 p.
10. Kolesnyk A. Yevreiska tematyka v khudozhnii prozi Ivana Franka: realistychni ta naturalistychni aspekty: monohrafiia. Siedlce: IKRiBL, 2022. 212 s.; Kolesnyk A. Jewish Themes in the Prose Works of Ivan Franko: Realistic and Naturalistic Aspects: monograph. Siedlce: IKRiBL, 2022. 212 p.
11. Kosilo N. V. Typolohichni osoblyvosti ukrainskoho ta anhliiskoho naturalizmu v porivnialnomu aspekti. VISNYK Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Zhytomyr, 2004, s. 135–138; Kosilo N. V. Typological features of Ukrainian and English naturalism in a comparative aspect. Bulletin of Ivan Franko Zhytomyr State University. Zhytomyr, 2004, pp. 135–138.
12. Lesya Ukrayinka. Taka yiyi dolya. Zibrannya tvoriv u 12 tt. Kyiv: Naukova dumka, 1976. T. 7, s. 9-10.; Lesya Ukrainka. Such is her fate. Collected works in 12 volumes. Kyiv: Scientific thought, 1976. Vol. 7, pp. 9-10.
13. Lesya Ukrayinka. Svyatyy vechir!. Zibrannya tvoriv u 12 tt. Kyiv: Naukova dumka, 1976. T. 7, s. 12-14; Lesya Ukrainka. Holy Evening! Collected Works in 12 Volumes. Kyiv: Scientific thought, 1976, vol. 7, pp. 12-14.
14. Nalyvaiko D. Problema naturalizmu v ukrainskii literaturi. Literaturoznavstvo: Materialy III konhresu Mizhnarodnoi asotsiatsii ukrainistiv. Kyiv, 1996. S. 118–130; Nalyvaiko D. The Problem of Naturalism in Ukrainian Literature. Literary Criticism: Proceedings of the III Congress of the International Association of Ukrainian Studies. Kyiv, 1996, pp. 118–130.
15. Povazhna V. Rozvytok ukrainskoi literaturnoi krytyky u 80 – 90-kh rokakh XX st. (Do problemy kryteriiv i metodu). Kyiv, 1973. 268 s.; Povazhna V. Development of Ukrainian literary criticism in the 80-90s of the twentieth century (on the problem of criteria and method). Kyiv, 1973. 268 p.
16. Tkachuk M. P. Zhanrova struktura prozy Ivana Franka (boryslavskiy tsykl ta romany z zhyttia intelihentsii). Monohrafichne doslidzhennia. Ternopil, 2003. 384 s.; Tkachuk M. P. Genre structure of Ivan Franko's prose (Boryslav cycle and novels from the life of the intelligentsia). Monographic study. Ternopil, 2003. 384 p.